

İsrail: Kutsal Halk, Kutsal Ülke

Israel: Holy Public, Holy Country

Baki ADAM*

Öz

Yahudilik Tanrı, kutsal halk, kutsal toprak ve Tora (Tevrat) üzerine bina edilmiş bir ahit dinidir. Tanrı ve kutsal halk ahdin tarafları, kutsal toprak konusu, Tora ise koşulların yazılı olduğu belgedir. Yahudi tarihi bu unsurlar çerçevesinde cereyan etmektedir. Bu makalede kutsal halk-kutsal toprakla ilişkisi, yabancıların kutsal topraklardaki konumu, tarihsel süreçte ortaya çıkan yorumlar ve olaylar genel hatlarıyla ele alınacaktır.

Anahtar kelimeler: İsrail, Tevrat (Tora), Erets Yisrael, Filistin, Sürgün.

Abstract

Judaism is a religion of covenant based on God, the holy people, the holy land, and the Torah. God and the holy people are the parties of the covenant, the holy land is the subject of, and the Torah is the document in which the conditions are written. Jewish history occurs around these matters. In this article, the relationship between the holy people and the holy land, the status of gentiles, interpretations and events emerged in the course of time will be examined in general.

Key words: Israel, Torah, Erets Yisrael, Palestine, Exile.

* Prof. Dr., Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi

Giriş

Dinlerin tarihine bakıldığında, her dinin kendine has bir takım özelliklerinin bulunduğu görülür. Bu özellikler, dinin ortaya çıktığı ve yayıldığı bölgelerde yaşayan toplulukların sosyo-kültürel durumlarından etkilenip şekillenir. Dinle toplum arasında karşılıklı etkileşim olduğu için bu özellikler hem dinin hem toplumun ortak özelliği olarak kendini belli eder. Bazı dinlerde ve toplumlarda bu karşılıklı etkileşim, din ile milliyetin iç içe girmesi şeklinde tezahür eder. Yahudilik, bu tür dinlere en güzel örnek oluşturmaktadır.

Yahudiliği İslâm'dan, Hristiyanlık'tan ve diğer dünya dinlerinden farklılaştıran en temel özellik, kutsal halk ve kutsal toprak dogmasıdır. Yahudilik, belli bir halk ve kutsal toprakla kimikleştirilmiş bir din olup, Hristiyanlık ve İslâm gibi yeryüzünün herhangi bir yöresinde tüm kural ve kurumlarıyla yaşanabilen bir din değildir. Burada söz konusu olan halk tarihsel süreçte İbrani, İsrail/İsrailoğulları ve Yahudi olarak adlandırılan halktır. Toprak ise “Kenan ülkesi”, “ülke” (ha-erets), “İsrail ülkesi” (Erets Yisrael), Siyon ve Filistin adlarıyla anılan topraktır. Halk adı olarak İsrail diğerlerine nazaran kutsal nitelik taşır. Çünkü bu adı Tanrı vermiştir. Tanrı kendisi kutsal olduğu için İsrail'i kutsamış ve onu diğer kavimler arasından seçmiştir.¹ İsrail, Tanrının mukaddesi, yarattıklarının turfandası,² evrenin yaratılma nedenidir.³ Bundan dolayı İsrail'e vaat edilen topraklar da Erets Yisrael olarak kutsaldır.

1. Kutsal Halk İsrail

İsrail kavramının Yahudi geleneğinde birbiriyle bağlantılı iki farklı varlık düzeyini ifade edecek şekilde kullanıldığı görülmektedir. Bunlardan biri evren yaratılmadan önce var olduğuna inanılan metafizik İsrail, diğeri İbrahim, İshak ve Yakup soyundan ortaya çıkıp gelişen ve bugünkü Yahudileri de kapsayan İsrail'dir.⁴ Rabbani anlatıya göre eğer Âdem günah işlemeseydi bütün insanlar İsrail olacaktı. Âdem'in günahı yüzünden insanlığın büyük bir kısmı bu onuru yitirdi ve İsrail olma onuru sadece küçük bir grupta sınırlı kaldı. Bu grubun ortaya çıkması da günahın etkisi yüzünden nesillerce gecikti. Âdem'den yirmi nesil sonra İbrahim'de kutsal halk İsrail'in ilk işaretleri ortaya çıktı. İbrahim, yaratılışın amacını kavrayan müstesna özelliklere sahip bir şahsiyetti. Tanrı onunla özel bir

1 Levililer, 20: 26.

2 Yeremya, 2:3.

3 Şabat, 88a; Zohar, 1:89a

4 Salime Leyla Gürkan, Yahudilik, İsam, İstanbul 2008, s. 86. Kendisi de bir Yahudi olan Pavlus “... hep İsrail'den olanlar İsrail değildir.” diyerek soydan İsrail iddiasını reddeder. Ona göre Tanrının kutsal halkı İsrail'i soydan gelenler değil sözleşmeye uyanlar, yani Hristiyanlar oluşturmaktadır. Bkz. Romalılara, 9: 6-13.

sözleşme yaptı ve kutsal topraklara onu ve soyunu mirasçı ilan etti. Bu sözleşme, Tevrat'ta şu şekilde ifade edilmektedir:

“Abram doksan dokuz yaşındaydı. Tanrı Avram’a göründü ve ona ‘Ben, Her Şeye Kâdir Tanrıyım’ dedi. ‘Önümde yürü ve mükemmel ol.’ Antlaşmamı seninle aramda yapacağım ve seni çok çok artıracam.’ Avram aceleyle yüz üstü yere kapandı. Tanrı ona (tekrar ve şunları) söyleyerek konuştu: ‘Bana gelince- işte seninle antlaşmam: Birçok ulusun babası olacaksın ve artık Avram diye çağırılmayacaksın. İsmi Avraam olacak -çünkü seni birçok milletin babası yaptım. Seni çok, ama çok verimli kılacağım ve seni uluslar hâline getireceğim- krallar senin soyundan çıkacak. Seninle ve ardından gelecek çocuklarımla aramdaki antlaşmayı, nesiller boyu, ebedi bir antlaşma olarak yerine getireceğim; hem senin Tanrının olacağım, hem de ardından gelecek çocuklarının. Şu anda yabancı olarak yaşadığın toprakları -Kenan ülkesini- sana ve ardından gelecek çocuklarına ebedi bir mülk olarak vereceğim ve onlara Tanrı olacağım.’”⁵

Tanrı İbrahim’i farklı zamanlarda on farklı yolla denemiş, onun imanını sınamıştır. Biricik oğlu İshak’ı kurban etme de dâhil bütün denemelerden başarıyla çıkan İbrahim’e Tanrı diğerlerine nasip olmayan bir ayrıcalık vermiştir. İshak’ın soyundan gelenler artık “İsrail” statüsünü kazanacaktır. Ancak İbrahim ve İshak kusursuz değildir. Zira İbrahim’in cariye Hacer’den olma oğlu İsmail ile İshak’ın Esav adını taşıyan oğlu babalarının yolundan gitmemiştir. Bu onuru ancak Yakup yaşayabilmiştir. Yakup’un on iki oğlundan hiçbiri -her ne kadar Tevrat Yakup da dâhil onların pek çok ahlaki olmayan davranışlarından söz etse de- hayırsız çıkmamıştır. Bundan dolayı Yakup, kendini Tanrıya hizmete adanmış bir ırkın babası olmuştur. Tanrı Yakup’a İsrail adını vermiş, onu ve çocuklarını (İsrailoğulları) kötü unsurlardan arınıp istenilen olgunluğa erişmeleri için bir takım işlemlerden geçirmiştir. Mısır’daki kölelik hayatı ve Musa zamanındaki kırk yıllık çöl terbiyesinden sonra İsrail/İsrailoğulları Tanrının istediği kemale erişmiştir.⁶

2. Kutsal Toprak Erets Yisrael (İsrail Ülkesi)

Tevrat, İbrahim’e ve soyuna vaat edilen kutsal toprakların sınırları konusunda tam bir belirlemede bulunmamıştır. Tanrı tarafından vaat edilen bu topraklarda henüz Kenanlılarla birlikte dokuz kavim oturmaktadır: Keniler, Kenizziler, Kadmoniler, Hittiler, Perizziler, Refalar, Amorritler, Girgaşiler, Yebusiler ve Kenanlılar.⁷ Bu vaat olayı, Kenan topraklarının yasal mirasçısı konusunda garip bir durum ortaya çıkarmıştır. Burada doğanlar Tevrat yasalarıyla işgalci konumuna düşmüş, burada doğmayan

5 Tekvin, 17: 1-8.

6 Aryeh Kaplan, *The Handbook of Jewish Thought*, Maznaim Publishing, Israel 1979, s. 47-58.

7 Bkz. Tekvin, 15: 19.

İbraniler/İsrailoğulları/Yahudiler ise yasal mirasçı yapılmıştır.⁸ Bu toprakların asıl sahipleriyle savaşmayı zorunlu kılan Tevrat, onlarla anlaşma yapmayı kesinlikle yasaklamıştır. Tevrat'a göre onlardan hiçbir canlı bırakılmamalıdır.⁹ Bununla birlikte Tanrı, yasal mirasçı ilan ettiği seçilmiş kavmine süt ve bal akan diyar diye tanımladığı bu kutsal toprakları vermeyi Musa'nın halefi Yeşu zamanına kadar ertelemiştir. Bunun nedeni İbrahim, İshak ve Yakup soyundan gelişen fiziki İsrail'in Tanrının başlangıçta tasarladığı metafizik İsrail'in mükemmelliğine henüz ulaşamamasıdır.

Yeşu dönemine gelindiğinde vaat edilen toprakların sahipleri el değiştirmişti. Denizci kavimler göçü sonrasında muhtemelen Girit'ten gelen Filistinliler bu toprakların büyük bir kısmını ele geçirmişlerdi. İsrailoğulları, Yeşu, Saul (Talut) ve Davut zamanında yapılan fetihlerle vaat edilen toprakları ele geçirdiler. Davut, Yebusilerden aldığı Kudüs'ü krallığın başkenti yaptı. Böylece kutsal halk-kutsal toprak buluşması gerçekleşmiş oldu.

Kutsal toprakların şüphesiz en önemli parçası Kudüs'tür. Davut tarafından fethedilen Kudüs, Yahudiliğe hayat veren bir can damarıdır. Merkezini Kudüs'ün oluşturduğu vaat edilmiş kutsal topraklarla İsrail arasında çözülmez bir bağ kurulmuştur. Tevrat'ta altı yüz defadan fazla adı geçen Kudüs'ü unutmak İsrail için büyük bir onursuzluktur.¹⁰ Kendileriyle bu şehir arasındaki bağı güçlü tutmak için, yıl boyunca düzenlenen ayinlerde onun anısını güçlendirecek ifadelerle yer verilmektedir. Bunların en meşhuru Mezmurlardaki şu sözlerdir:

“Eğer seni unutursam, ey Kudüs!

Sağ elim hünerini unutsun.

Eğer seni anmazsam,

Eğer Kudüs'ü baş sevincimden üstün tutmazsam,

Dilim damağıma yapışsın!” (Mezmurlar, 137: 5–6).

İsrail peygamberi Hezekiel, Kudüs'ü milletlerin ortasına yerleştirilmiş bir şehir, İsrail'i de toprağın göbeğinde oturan millet olarak tanımlamıştır.¹¹ Bu, vaat edilen kutsal toprakları dünyanın geri kalanından açık seçik ayrılmış

8 Böylece, bugün Orta Doğu'nun temel problemini oluşturan “halk” ve “toprak” sorunu ortaya çıkmıştır. Bkz. Jean-Christophe Attias-Esther Benbassa, *Paylaşılmayan Kutsal Topraklar ve İsrail*, Fransızca'dan çev: Nihal Önal, İletişim Yayınları, İstanbul 2002, s.26.

9 Tesniye 20: 16-17.

10 Catherine Nicault, Kudüs 1850–1948, çev. Estreya Seval Vali, İletişim Yayınları, İstanbul 2001, s. 19.

11 Hezekiel, 5: 5.

bir mekân haline getirmiştir. Sınırları Tevrat'ta açıkça belirtilmemiş olsa da, merkezini Kudüs'ün oluşturduğu vaat edilmiş topraklar dünyanın diğer bölümünden kutsaldır.¹²

İsrail/İsrailoğulları, Tanrının seçmiş olduğu kutsal topraklarda Davut ve oğlu Süleyman zamanında rahat bir yaşam sürmüştür. Ancak bu fazla uzun ömürlü olmamıştır. M.Ö. 931'de Süleyman'ın ölümünün ardından krallık, kuzeyde İsrail ve güneyde Yahuda olmak üzere ikiye bölünmüştür. M.Ö. 722'de Asurlular tarafından önce kuzeydeki İsrail krallığı yıkılmış ve halkı Asur'a sürgüne gönderilmiştir. Daha sonra M.Ö. 587'de Babilliler tarafından güneydeki Yahuda krallığı ortadan kaldırılmış ve burada yaşayanlar Babil'e sürülmüştür. Böylece İsrail, Tanrı tarafından yasal mirasçısı yapıldığı vaat edilmiş kutsal topraklardan uzaklaştırılmıştır. Babil sürgünü sonrasında kutsal halk İsrail artık *Yahudi* ismiyle de anılmaya başlamıştır. Tarih içinde bu iki isim, karakterle ilgili bir muhteva kazanmış; İsrail olumlu, Yahudi ise olumsuz karakteri belirtir olmuştur. Yahudi isminin pejoratif, yani küçük düşürücü bir anlam kazanması dolayısıyla Yahudiler, Hristiyan ülkelerde zaman zaman bu isim yerine İsrail ismini kullanmayı tercih etmişlerdir.

3. Sürgün Döneminde Erets Yisrael'le İlişkiler

Sürgün hayal kırıklığı yaratmış, Tanrının sözleşmeyi iptal edip etmediği yolunda şüphelerin doğmasına yol açmıştır. Eski Ahit metinlerinde, bunun İsrail'e verilmiş geçici bir ceza olduğu belirtilmiştir. Suçlarından pişmanlık duyup Tanrıyla yapılan sözleşmeye uyması hâlinde tekrar kutsal topraklara dönebilecektir. Çünkü sözleşme süresizdir. Tanrı, seçilmiş halkını ebediyen hiçbir zaman terk etmeyecektir. Eski Ahit sürekli bunu vurgulamıştır. İsrail önderleri de sürgün yaşamını bu şekilde yorumlamışlardır. Nitekim Babil'e sürülmüş olanlar bir takım acı tecrübeler yaşadktan kısa bir süre sonra geri dönmüşlerdir. Ancak bu dönüş ve yerleşim eski sınırları kapsayacak şekilde gerçekleşmemiştir. Nihayet M.S. 70 yılında İsrail'in kutsal topraklarla bağı Romalılar tarafından tamamen koparılmıştır. İlk defa Süleyman tarafından inşa ettirilen ve Yahudiliğin temel sembolü olan mabet (Süleyman Mabedi/ Bet Ha-Mikdaş/Beytu'l-Makdis) tamamen yıkılmış, ayrıca seçilmiş halk için zorlu ve uzun bir sürgün dönemi başlamıştır. Yahudilik, sürgün yaşam şartlarına göre yeniden düzenlenmiş, Mesih düşüncesi bu yeni Yahudiliğin omurgasını oluşturmuştur. Tevrat'ın vaat edilmiş kutsal topraklara ve buradaki mabede bağlı kurum ve kuralları askıya alınmış, bunların yeniden yürürlüğe girmesi Davut soyundan kurtarıcı Mesih'in gelmesine bağlanmıştır. Bu çerçevede, İsrail'in/Yahudilerin kutsal topraklarla ilişkisi

12 Kelim, 1: 6-9.

hakkında yeni düzenlemeler yapılmıştır. Bireysel olarak Yahudilerin kutsal topraklarda yaşamalarının dinsel bir zorunluluk olduğu Yahudi din hukukçuları (halakacılar) tarafından sürekli canlı tutulmuştur. Talmud'da kutsal topraklarda yaşamak Tanrıya ibadet olarak değerlendirilmiştir.¹³ Meşhur Yahudi bilgini Maimonides (Musa bin Meymun, 1138-1204), bir Yahudinin kutsal toprakları hiçbir neden yokken terk etmesinin yasak olduğunu belirtmiştir. Maimonides yasalarına göre bir Yahudi, putataparlıktan kurtulmak, evlenmek veya Tevrat öğrenmek gibi nedenlerle geçici olarak kutsal toprakları terk edebilir. Ancak, mutlaka geri dönmek zorundadır. Zorunluluk hâlleri dışında kutsal topraklardan uzun süre uzak kalmak yasaktır.¹⁴ Maimonides, kutsal topraklarda yaşamının fazileti konusunda da teşvik edici sözler söyler. Ona göre, kutsal topraklarda yaşayan Yahudilerin günahları bağışlanır. Yine kutsal topraklarda gömülen Yahudi de bağışlanma elde eder.¹⁵ Kutsal topraklarda yaşamının farz olduğuna inanan Yahudiler çağlar boyunca uzun yolculuklar yaparak burada yaşamaya ve ölmeye gelmişlerdir. Gelme imkânı bulamayanlar da mezarlarına serpilmesi için toprak getirtmiştir.

Yukarıdaki ifadelerden de anlaşıldığı gibi Yahudiler açısından kutsal topraklar sadece vaat edilmiş bir vatan değildir. Bu toprakların dinî açıdan Yahudilikte önemli bir yeri vardır. Halakada kutsal topraklardaki yaşamla ilgili dinî yasalar üçte bir oranında yer bulmuştur. İbadetlerde okunan dualarda da kutsal topraklarla ilgili ifadeler geniş ölçüde yer almıştır. Günümüzde de kullanılan dua metinlerinde Tanrının kutsiyeti, yüceliği, kudreti ve egemenliği dile getirildikten sonra ondan isteklerde bulunulur. Günahları bağışlaması, hastalara şifa vermesi, toprağı bereketlendirmesi, Yahudileri kurtarıp bir araya getirmesi, şeriatı egemen kılması, Kudüs'ü eski görkemli günlerine kavuşturup Davut krallığını canlandırması, mabedi ve mabet hizmetlerini yeniden tesis etmesi, Yahudilerin düşmanlarını kahretmesi bu isteklerin göze çarpanlarıdır.¹⁶

4. Sürgünden Dönüş

Yahudi din hukukçuları kutsal topraklarda yaşamının dinsel zorunluluk olduğunu belirtmekle beraber, sürgünden toplu göç konusunda açık bir şey söyleyememişlerdir. Çünkü Talmud'a göre, Mesih gelmeden önce toplu hâlde dönüş yapılmayacağı konusunda Tanrı Yahudilerden söz almıştır. Yahudiler, Mesih gelene kadar sürgünde yabancı idareyi kabul

¹³ Ketubot, 110b.

¹⁴ Maimonides, Mishne Torah, kısaltarak İbraniceden İngilizceye Çev: Philip Birnbaum, New York 1974, Kings 5:9.

¹⁵ Maimonides, Mishne Torah, Kings 5: 11.

¹⁶ Bkz. Sidur Kol Yaakov, çeviren: Liliane Zerbib, Gözlem Yayınları, İstanbul 2005, s. 250 vd.

edecekler ve isyan çıkarmayacaklardır.¹⁷ Yahudi din otoriteleri uzun süre bu konuyu tartışmış, kimileri sürgünün işlenen günahlara bir kefaret olduğunu, bu kefaretin Mesih'in gelişiyile tamamlanacağını belirtmiştir. Bundan dolayı, Mesih gelmeden yapılacak toplu göçün Tanrının gazabına yol açacağı söylenmiştir. Örneğin, Almanya'nın Wurtzburg bölgesindeki Yahudi cemaatinin lideri olan Rabbi Eliezer ben Moşe, 13. yüzyılda Erets Yisrael'e göç eden Yahudileri, Tanrı tarafından ölümlle cezalandırılacakları konusunda uyarmıştır. Aynı dönemlerde İspanya'daki Gerona hahamı ve ünlü kabalacı Rabbi Ezra, Erets Yisrael'e göç eden bir Yahudinin, sadece diasporada bulunan Tanrıyı terk etmiş olacağını yazmıştır. Zira Yahudi düşüncesine göre Tanrı İsrailoğullarıyla birlikte sürgündedir. Orta Avrupa'daki hahamlar ise Erets Yisrael'e toplu göç konusunda daha katı tavır göstermişlerdir. 1837 yılında, yerleşimcilerinin büyük bir kısmını Yahudilerin oluşturduğu Safed'de önemli can kaybına neden olan depremi, önde gelen Macar haham Rabbi Moshe Teitelbaum, Erets Yisrael'e yapılan aşırı Yahudi göçünden Tanrının hoşnutsuzluğuna bağlamıştır.¹⁸ 19. yüzyılın başlarına kadar bu konuda farklı görüşü savunan tek Yahudi otorite Rabbi Moshe Nachmanides'dir.¹⁹ Nachmanides (1194-1270), Yahudilerin Erets Yisrael'e göç etmelerinin yeterli olmayacağını, orayı mutlaka tamamen fethetmeleri gerektiğini söylemiştir. Nitekim kendisi de Akka'ya yerleşmiştir. Nachmanides'in bu görüşü hem kendi döneminde hem de sonraki dönemlerde taraftar bulmamış ve eleştirilmiştir.

Nachmanides'in katılmadığı anlayış, 19. yüzyılın başlarına kadar Yahudi dünyasında genel kabul görmüştür. Bu anlayışa göre, Mesih gelecek, Yahudilerin düşmanlarını yenecek, bütün Yahudileri kendilerine vaat edilen kutsal topraklarda toplayacak ve orada muhteşem Tanrı devletini kuracaktır. Dolayısıyla, geleneksel Yahudi inancı açısından bir Yahudi devletin kurulabilmesi Mesih'in gelmesine bağlıdır. Mesih gelmeden önce kurulacak bir Yahudi devleti dinsel açıdan geçerli değildir.

19. yüzyıldan itibaren reform hareketleri ve diğer gelişmeler geleneksel Yahudiliğin savunucuları arasında farklı görüşlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Nachmanides'in görüşünü benimseyen bazı hahamlar kutsal topraklara yerleşme ve orada toplumsal düzen kurma açısından Mesih inancını yeniden yorumlamıştır. Prusya'da 1832'de Rabbi Zvi Hirsch Kalischer (1795-1874), Siyon'un (kutsal topraklar) kurtuluşunun Yahudi halkının eyleme geçmesiyle başlayacağını ve Mesih mucizelerinin sonradan geleceğini bildirmiştir.²⁰ Bosnalı Rabbi Yehudah Alkalai (1798-

17 Ketubot 111a.

18 Israel Shahak-Norton Mezvinsky, *İsrail'de Yahudi Fundamentalizmi*, çev: Mehmet Emin Dağ, Anka Yayınları, İstanbul 2002, s. 53-54.

19 Shahak-Mezvinsky, s. 55.

20 Bkz. Kalischer, "Seeking Zion", *The Zionist Idea*, Editör: Arthur Hertzberg, New York 1959 içinde, s. 111-114.

1878), Hirsch gibi doğaüstü mesihî kurtuluştan önce Yahudilerin Erets Yisrael'e dönmeleri gerektiğini savunmuştur.²¹ Bu konuda adından en çok söz ettiren ve daha sonraki yıllarda dinsel Siyonizme damgasını vuran ise Rabbi Avraham Yitzhak Kook (1865-1935) olmuştur. Rabbi Kook, kutsal topraklara dönüşten kaçınmayı bu toprakların adının kirletilmesi olarak değerlendirmiştir.²²

İngiliz Mandası döneminde Filistin'in ilk Aşkenaz başhahamı olan Rabbi Avraham Yitzhak Kook, aynı zamanda bir kabalacı idi. Rabbi Kook, kabalacı Mesih anlayışından hareket ederek iki türlü Mesih'in bulunduğunu ileri sürdü. Bunlardan biri, Yusuf'un Oğlu olarak tanımlanan militarist Mesih, diğeri Davut soyundan olan kurtarıcı Mesih'tir. Militarist Mesih, kurtuluş için gerekli olan ön koşulları hazırlayacak, Kurtarıcı Mesih de göz alıcı mucizeleriyle dünyayı kurtaracak ve egemen olacaktır. Rabbi Kook'a göre, Militarist Mesih bir şahıs değil, kolektif Yahudi ruhu idi. Kook, bu çerçevede kendi müritlerinden oluşan grubu kolektif "Yusuf'un Oğlu" olarak nitelendirdi.²³ Kendine özgü kabalacı Mesih yaklaşımı onu laik Siyonistlerle uyumaya götürdü. Pek çok rabbi Theodor Herzl'in başını çektiği seküler Siyonist harekete karşı çıkarken o destek verdi. Çünkü o bu oluşumu, Mesih'in gelişini hazırlayan bir oluşum olarak değerlendirmişti. Ona göre Tanrı, dünyaya bağışlanmayı getirmek için gizemli planlar hazırlamıştı. Seküler Siyonistlerin girişimi Tanrının gizemli planlarından biriydi. Kutsal toprakların inançsız öncüleri, bilmeden, farkına bile varmadan Mesihçi bir tarihsel görev yapmaktaydılar.²⁴

Rabbi Kook, kutsal topraklarda Yahudi yerleşimini sağlayabilmek için her Yahudinin savaşla yükümlü olduğunu ve bu nedenle savaş sanatını öğrenmesi gerektiğini ileri sürmüştür.²⁵ Bu şekilde o, daha 19. yüzyılın ikinci yarısından başlayarak, Yahudi dünyasının büyük bölümünde etkili olan milliyetçi uyanışa uyarlanabilecek dinsel Siyonizmin temellerini atmış oluyordu.

Yehudah Alkalai, Zvi Hirsch ve Avraham Kook'un kutsal topraklarda Yahudi yerleşimiyle ilgili yeni Mesihçi yorumunu benimseyenler Siyonist hareket içinde yer aldılar. Ancak, Dünya Siyonist Örgütü (WZO) laik ve modern bir toplum oluşturma eğiliminde bulununca, dinsel Siyonizm taraftarları Tevrat'ın kurallarını tatbik edecek dinî bir devletin kurulması amacıyla Merkaz Ruhanî veya Mizrahî adını taşıyan ayrı bir örgüt kurdular. Erets Yisrael'de Yahudi yerleşimini benimsemekle birlikte bu yerleşimin

21 Bkz. Alkalai, "The Third Redemption", *The Zionist Idea* içinde, s. 105-107.

22 Attias-Benbassa, s. 189-190.

23 Shahak-Mezvinsky, s. 123-124.

24 Shahak-Mezvinsky, s. 124; Attias-Benbassa, s. 190.

25 Shahak-Mezvinsky, s. 126.

bir Yahudi devleti şeklinde olup olmaması konusunda kararsız kalanlar ise Agudat İsrail adlı bir oluşum içinde örgütlendiler. Agudat İsrail'in bakış açısına göre, mabet yeniden inşa edilene ve yeni bir Davut kral oluncaya kadar gerçek bir Yahudi devletinin kurulması mümkün olmayacaktır.

5. İsrail Devletinin Kuruluşu ve Yaşanan Tartışmalar

Dünya Siyonist Örgütü'nün laik ve modern bir devlet kurma planına karşı çıkıp ayrılan Mizrahî ve Agudat İsrail hareketi daha sonra partileşmiştir. Laik Siyonistler, bu ikisine ve diğer gruplara bir takım tavizler verip onlarla uzlaşma sağlayarak 1948'de İsrail devletini kurmuşlardır. Ancak bu gruplar, İsrail devletinin laik yapısına sürekli itiraz etmişlerdir. Bununla birlikte, İsrail devletinin imkânlarından ve askerî başarılarından kendilerine pay çıkarmayı ihmal etmemişlerdir. Mizrahî 1956 yılında Mafdal (açılımı: Miflaga Dadit Leummit) adı altında yeniden örgütlenmiş ve İsrail'in kuruluşundan bugüne pek çok hükümette koalisyon ortağı olarak yer almıştır. Agudat İsrail de İsrail devletine temelde karşı çıksa da, amaçları gereği zaman zaman koalisyon hükümetlerine katılmıştır.

Rabbi Avraham Yitzhak Kook'u bir aziz olarak nitelendiren ve onun dinsel Siyonizmini benimseyen Mafdal, temel politikasını Batı Şeria ve Gazze bölgesinde Yahudi yerleşimi üzerine kurmuştur. Mafdal, İsrail'in kuruluşu öncesinde belirlemiş olduğu bu politikasını tutarlı bir şekilde sürdürmüştür. Buna göre, Ürdün Nehri ile Akdeniz arasında İsrail'den başka bir devlete yer yoktur. Bu bölgedeki bütün topraklar, İsrail devletinin egemenliği altında olmalıdır. 1967'deki Altı Gün Savaşları sonucunda İsrail devleti bu toprakların tamamına hâkim olmuş ve Kudüs'ün doğuda kalan kısmını batıya katmıştır. Bu, Mafdal'ın politikasının temelde gerçekleşmesi demektir. Ancak, işgal edilen toprakların ve özellikle Kudüs'ün doğu kısmının Filistinlilere geri verilmesi yönündeki uluslararası baskı Mafdal'ı bu bölgelerle ilgili daha kalıcı politikalar izlemeye sevk etmiştir. Bu hususta oluşturduğu politikayı tutarlı bir şekilde devam ettirme çabasında olan Mafdal, Kudüs'ün İsrail'in birleşik ve ezeli başkenti olduğunu, asla bölünemeyeceğini savunmuştur. Kudüs'ün bu birleşik statüsünün kalıcı olması için, Doğu Kudüs'ün demografik yapısını Yahudiler lehine değiştiren bir yerleşimcilik politikasının izlenmesini gerektiğini ileri sürmüştür. Bu bağlamda, Mescid-i Aksa'nın üzerinde bulunduğu Mabet Tepesi'nin İsrail'in egemenliği altında kalmasını desteklemiş ve bunun dışındaki tüm önerileri reddetmiştir. Bu yaklaşımıyla Mafdal, koalisyon ortağı olduğu hükümetlerin konuyla ilgili dış politikalarını hükümetten istifa tehdidiyle sürekli kitlemiştir. Mafdal'ın bu yaklaşımı, özellikle Likud iktidarları döneminde etkili olmuştur. Bu konuda gerçekte Mafdal'la paralel düşüncede olan Likud Partisi, Mafdal'ın tavrını bahane ederek uluslararası baskılara göğüs gerebilmiştir. Ancak Mafdal'ın bu politikası her zaman işe yaramamıştır. İsrail'de farklı amaçlarla koalisyona girebilecek

başka partiler bulunduğundan Mafdal, etkili konumunu kaybetmemek için hükümetten istifa kozunu pek kullanma yoluna gitmemiş ve zaman zaman tavizler vermiştir. Mafdal gibi radikal sağ partiler seçmen sayısı ile ters orantılı bir şantaj gücünü ellerinde tuttuklarından, az partili koalisyonlarda daha etkin olmuşlardır. Bu nedenle de, geniş tabanlı veya millî birlik hükümetleri onları hep rahatsız etmiştir.²⁶ Mafdal, bu tavizleri karşılığında özerk dinî eğitim sistemini muhafaza etmeyi başarmıştır. 1990'lara kadar radikal dinci sağ gruplar arasında kendinden söz ettiren Guş Emunim hareketi, Mafdal'ın bu özerk eğitim sisteminin içinden çıkmıştır. Guş Emunim hareketinin ortaya çıkmasına neden olan olay ise, Ekim 1973'deki Yom Kipur Savaşı sonrasında Mafdal'ın da içinde yer aldığı hükümetin 1974'de Mısırlılarla yapılan ateşkes anlaşması çerçevesinde Sina'da toprak tavizinde bulunmasıdır.

Avraham Yitzhak Kook'un oğlu Zvi Yehuda Kook'un fikirleriyle beslenen bu grup, İsrail'in 1967'den beri askerî alanda elde ettiği başarıları Tanrının planının gerçekleşmeye başladığının bir işareti olarak görüp heyecanlanmıştı. Guş Emunim taraftarlarına göre, Tanrının Yahudi halkı için belirlediği ana plan yürürlüğe girmişti ve diriliş günleri artık yakındı. Ancak, kutsal topraklarla ilgili olmasa bile hükümetin Araplarla barış anlaşması yaparak toprak tavizinde bulunması bu insanları rahatsız etmişti.

Guş Emunim, Mart 1974'te Kfar Etzion'da kurulmuştu. Kuruluş yeri olarak seçilen Kfar Etzion'un simgesel bir anlamı vardı. 1948'de Araplara geçen ve 1967'de tekrar geri alınan Kfar Etzion, Araplara meydana okuma açısından simgesel bir anlam taşıyordu.²⁷ Hareketin önde gelen hahamları Moshe Levinger, Haim Porat, Haim Druckman, Mafdal'ın lider kadrolarını oluşturan isimler gibi, Rabbi Zvi Yehuda Kook'un öğrencileriydi.²⁸

Guş Emunim taraftarları, Mafdal'ın geleneksel politikasına uygun olarak, kutsal toprakların (Eretz İsrail) bir bölümü olan işgal altındaki Batı Şeria ve Gazze Şeridi ile Suriye'den alınan Golan tepelerinde yerleşim birimleri açmaya başladılar. Ancak, Mafdal'ın da ortağı olduğu Rabin hükümetinin Guş Emunim'i engellemeye çalışması, Mafdal'la resmî bağların kopmasına neden oldu. Bundan sonra da, özellikle Likud iktidarları döneminde Guş Emunim işgal altındaki bölgelerde yeni yerleşim yerleri açmayı sürdürdü. Bu konuda en yakın desteği de Likud mensubu Ariel Şaron'dan gördü.²⁹

26 Mafdal'ın İsrail'in dış politikasındaki etkisi konusunda daha ayrıntılı bilgi için bkz. Mehmet Yılmaz, *MaFDaL Radikal Sağın İsrail Dış Politikasına Etkisi*, Zaman Kitap yayınları, İstanbul 2003.

27 Kfar Etzion'un Guş Emunim açısından önemi için bkz. David Ohana, "Kfar Etzion: *The Community Of Memory And The Myth Of Return*", Israel Studies, Summer 2002, Cilt 7, Sayı 2.

28 Yılmaz, s. 117-118.

29 Bkz. Gidon Aran, "Jewish Zionist Fundamentalism: *The Block Of the Faithful in Israel (Guş Emunim)*", *Fundamentalisms Observed*, Editör: Martin E. Marty-R. Scott Appleby, USA 1996, s. 280-284.

6. Erets Yisrael’de Filistinlilerin Konumu

Guş Emunim’in Filistinliler hakkındaki görüşleri de farklıydı. Kutsal topraklar üzerindeki egemenlik konusunda onlarla kesinlikle anlaşma yanlısı olmayan Guş Emunim liderleri bu topraklarda oturan Filistinlilere kutsal kitap dönemindeki Kenanlılara uygulanan politikanın uygulanması görüşündeydi. Hareketin fikir babası olan Rabbi Zvi Yehuda Kook’un yorumuna göre Filistinliler, Kenanlılar veya İsmaililer (Müslümanlar) olarak değerlendirilebilir. Dolayısıyla, Filistinlilerin üç seçeneği vardır: Yahudi hâkimiyetini ve idaresini kabul etmek, kaçmak ve başka Arap ülkelerine sığınmak veya savaşmak. Kenanlılar savaşmayı seçmiş ve yok edilmişlerdi. Yahudi ideallerine karşı koyan herkes aynı akıbetle karşılaşır.³⁰

Guş Emunim, sadece işgal altındaki bölgelerde yerleşim yerleri açmakla kalmadı. Zaman zaman Filistinlilere ve hatta fikirlerinin gerçekleşmesi açısından tehlikeli gördükleri Yahudilere karşı terör girişimlerinde de bulundular.³¹ Guş Emunim bu eylemlerinde, Yahudiliğin ebedi düşmanı Amelekilerle ilgili halaka hükümlerini esas aldı. Buna göre, ister Filistinli, ister Amerikalı, hatta isterse Yahudi olsun, Tevrat’ın Amelekiler hakkında verdiği hüküm gereğince İsrail’e (kutsal halk) tehdit oluşturan herkesin kanı için izin vardır.³²

Guş Emunim’in kurulduğu yıllarda, İsrail’de Filistin sorununa karşı uzlaşmaz tavrı ile bilinen başka bir Mesihçi Siyonist hareket daha ortaya çıktı. Bu, bir dönem siyasî parti olarak faaliyet gösteren ve daha sonra kapatılması nedeniyle illegal bir şiddet örgütü haline gelen Kach’tır. Kach, Mafdal ve onun parlamento dışı radikal uzantısı Guş Emunim’le paralel ideolojiyi benimsemekle birlikte daha radikal ve şiddet yanlısıdır.³³ Kach’ın kurucu lideri Haham Meir Kahane, Amerikan Yahudisi ırkçı ve militarist bir Mesihçi idi.

Kach’ın Filistinlilerle ilgili temel politikası, onların kutsal topraklardan tamamen sürgün edilmesi idi. Filistinlilerin gönüllü veya zorla sürgün edilmelerini isteyen Kach, Filistinlilerle anlaşma girişimlerini de sürekli protesto etti. Filistinlilerin artan nüfuslarıyla bir gün Yahudilerden daha kalabalık hale gelebilecekleri ve bu yüzden sürgün edilmeleri gerektiği sloganıyla girdiği 1984 seçimlerinde Kach, lideri Haham Meir Kahane’yi milletvekili seçtirmeyi başardı. 1988 yılında kapatılmasından sonra ise,

30 Samuel Peleg, “They Shoot Prime Ministers Too, Don’t They? Religious Violence In Israel: Premises, Dynamics, And Prospects”, *Studies in Conflict & Terrorism*, Jul-Sep97, Vol. 20 Issue 3, s. 231.

31 Guş Emunim’in terör eylemleri hakkında bkz. Gilles Kepel, Tanrının İntikamı, çev: Selma Kırmız, İletişim Yayınları, İstanbul 1992, s. 201-203.

32 Peleg, s. 231.

33 Kach’ın kutsal toprak ideolojisi hakkında bkz. Lari Nyroos, “Religepolitics: Dissident Geopolitics And The Fundamentalism Of Hamas And Kach”, *Geopolitics*, Vol 6, Issue 3 (Winter2001), s. 144-147.

illegal bir hareket olarak varlığını devam ettirdi.³⁴

Şiddet yanlısı Kach ve lideri Haham Meir Kahane, Filistin sorunda teröre baş başvurmadan çekinmedi. Kahane, Yahudileri Filistinlerin yaşadığı toprakları geri almak için sürekli kışkırttı. O, kutsal yerlerin geri alınması yoluyla Mesih'in gelişinin hızlandırılacağı inancındaydı. Filistinlilerin yaşadığı kutsal toprakları da kapsayan bölgede bir dinî devlet kurma amacıyla olan Kahane, Filistinlilere karşı yürütülen savaşı halaka açısından meşru gördü. Kahane ayrıca, terör eylemlerini hâlihazırda devam eden savaşın yansımaları olarak mazur gösterdi. Kahane'nin sözünü ettiği savaş, düşmanları Araplardan ve seküler Yahudilerden oluşan dinî devlet için verilen savaştı. Aynı kanattan başka bir dinî lider, bu savaşta kadın veya çocuk herkesin hedef olabileceğini söylemiştir. Çünkü böyle bir savaşta herkes potansiyel askerdir.³⁵ Amacın gerçekleşmesi için Filistinlilere yönelik terörü meşru gören ve savunan Meir Kahane, kendisi de 1990 yılında New York'ta teröre kurban gitmiştir.

Guş Emunim ve Kach, aralarındaki bazı teolojik farklara rağmen ideoloji ve eylem bakımından paralellikler gösteren iki harekettir. Bu hareketlerin üyelerine göre, 1973'deki kısa bir duraklamanın dışında, 1967'den beri gelişen olaylar Tanrının Yahudi halkı için hazırladığı planın gerçekleşmeye başladığını gösteriyordu. Ancak, 1993 Oslo anlaşması Guş Emunim ve Kach yanlıları ile işgal altındaki topraklardaki yerleşimcileri şok etti. Filistin bayraklarının dalgalanmaya başlaması, silahlı Filistin polislerinin ortaya çıkması ve diğer oluşumlar, kurtuluş konusunda Mesihçi hahamların kehanetlerinin boşa çıktığını gösteriyordu. Bu teolojik krize, bazıları pasif Yahudi Mesihçiliğine dönüş yaparak, bazıları inandıkları şeyin o günün şartlarında imkânsız olduğunu düşünerek cevap bulmaya çalıştı. Bazıları ise, intihar eylemleri de dâhil olmak üzere, Filistinlilere ve Oslo sürecine katkıda bulunan "hain" Yahudi liderlere karşı terör eylemlerine yöneldiler.³⁶ Zira Haham Dreyfus gibi Mesihçi hahamlar, Yahudileri bu günaha bulaştıranların artık Tanrının korumasından mahrum olacaklarını, kendilerini gerçek İsrail'den ayıranlara karşı savaşılması gerektiği kararını vermişti.³⁷ Kach üyesi ve Kahane hayranı Baruch Goldstein'ın 25 Şubat 1994'de El-Halil kentindeki Hz. İbrahim Camiinde yaptığı katliam, Filistinlilere yönelik terör eylemlerinin en kanlısıydı. Goldstein, Hz. İbrahim Camiinde namaz kılan Müslümanların üzerine otomatik silahı ile ateş etmiş, 29 kişiyi öldürmüş ve birçoğunu da yaralamıştı. Bu katliamda kendisi de linç edilmişti.

³⁴ Yılmaz, s. 196-197.

³⁵ Mark Juergensmeyer, *Yeni Soğuk Savaş*, Çeviren: Adem Yalçın, Pınar Yayınları, İstanbul 2001, s. 261-262.

³⁶ Bkz. Yılmaz, s. 157.

³⁷ Shahak-Mezvinsky, s. 157.

Goldstein'in katliamı, İsrail kamuoyunda geniş bir yankı buldu. İsrailli yöneticiler, Goldstein'in eylemini bir delinin eylemi olarak nitelendirdi. Başbakan Yitzhak Rabin, böyle bir caninin asla normal bir Yahudi olamayacağını söyledi. Ancak bu tür açıklamalar, Goldstein gibi düşünenlerin tepkisini çekti. Kach üyeleri ve sempatizanları, Goldstein'ı Büyük İsrail davasının kahramanı, yaptığı kutsal eylemle "Tanrının adını kutsayan" (Kiduş ha-Şem) bir şehit olarak yüceltip ona görkemli bir cenaze töreni düzenlediler. Onlara göre Goldstein, kendi başına hareket eden bir aktivist değildi. O, Müslümanlar tarafından günden güne çalınan İsrail topraklarının çığılığını duymuş ve harekete geçmişti. Yahudiler bu topraklara bir barış anlaşması ile değil, kan dökerek sahip olacaklardı. Kimi fanatikler, Goldstein'ı diğer Yahudilerin de örnek alması ve yolunu takip etmesi gereken bir fenomen olarak ilan ettiler. Goldstein'ın cenaze törenine Kach üyelerinin yanı sıra, hasidi tarikatları mensup olanlar da dâhil olmak üzere pek çok kesimden katılmalar oldu.³⁸

Goldstein'in katliam eylemi, aslında başka bir terör eyleminin öncüsüydü. Filistinlilerle toprak tavizi karşılığında barış anlaşması yapılmasına şiddetle karşı çıkanlar, Oslo barış anlaşmasına imza atan Rabin hükümetine karşı bir kampanya başlattılar. Mesihçi Siyonist hahamlar, Başbakan Rabin ile Dışişleri Bakanı Şimon Peres'i kutsal toprakları başkalarına devretmelerinden dolayı "Din Moser", Arap terörüne yol açıp Yahudilerin ölümüne vesile oldukları için de "Din Rodef" ilan ettiler. Haham Moshe Levinger gibi Gush Emunim otoriteleri de Rabin'i, Peres'i, İşçi Partili ve Meretz üyesi diğer bakanları ve bazı Knesset (Parlamento) üyelerini Yahudi dinî hukuku halaka açısından aynı yasa hükümleriyle suçlu buldular. Bu, Rabin ve Peres'in kanlarının halaka açısından caiz olduğu anlamına geliyordu. Ancak, başta Rabin olmak üzere İsrail'li yetkililer bu gelişmeleri önemsemediler.³⁹

1993'ten sonra Guş Emunim bir hareket olarak dağılmıştı. Fakat onun illegalite ruhu, katı idealizmi, kuralsız mesihçiliği, nefret dolu şiddet yanlısı yeni bir bağlılar neslini doğurmuştur. Dini azim ve iştiaqla dolu Guş Emunim gönüllülerini ve inanmış Yer Altı Yahudileri (Jewish Undergraund) örgütünün aktivistlerini idol edinmiş olan bu neslin mensuplarından biri Yigal Amir'dir.

1993 Oslo barış anlaşmasını Yahudi halkı ve Yahudilik için tehlike olarak değerlendiren Amir, halkını çöküşten kurtarmak ve Mesih umudunun ortadan kalkmasını önlemek için Başbakan Rabin'i kurban seçmiş ve onu öldürmüştür. Rabin, Amir için hem gerçek hem sembolik

38 Goldstein'in eyleminin İsrail toplumundaki yansımaları hakkında daha ayrıntılı değerlendirme için bkz. Shahak-Mezvinsky, s.167-190.

39 Bkz. Yılmaz, s. 158; Shahak-Mezvinsky, s. 227-229.

bir hedefti. O, Yahudi halkı için kaos tehlikesinin sebebi olmuştu. Bunun için Rabin durdurulmalıydı. Rabin'in yere düşüşü, kötü kaderin önüne geçilmesi demekti. Amir, kendi hayatını bu uğurda kurban vermeye hazır bir şehit adayı olarak görüyordu. Bu nedenle o, mahkemede suçsuz çıkarılmayacağını kesin olarak bilmesine rağmen suç alanından kaçmayı denemedi. Eyleminin karşılığını görmeye tamamen hazırdı.⁴⁰

Yigal Amir ve diğer bütün Yahudi terör eylemcileri, eylemlerini Tanrının eylemleriyle özdeşleştirmişlerdir. Onların inancına göre İsrail'in intikamcı Tanrısı, üç bin yıldan önce Mısır'dan çıkış esnasında Firavunun zelil edilmesi ile başlayan zamandan beri Yahudi olmayanlarla savaşmaktadır. Kach partisinin lideri Haham Meir Kahane'ye göre Tanrının Yahudi olmayanlarla savaşı, günümüzde İsrail'in kurulması sürecinde devam etmektedir. Yahudiler savaşırken Tanrının adı yücelmektedir.⁴¹

7. Reformcu Yahudilerin Erets Yisrael Yaklaşımı

Geleneksel Yahudiliğin kutsal halk ve kutsal topraklara ilişkin öğretisi 18. yüzyılın sonlarında Avrupa'da ortaya çıkan Reformist akım tarafından terkedilmiştir. Geleneksel değerleri reddeden Reformistlere göre Yahudiler kutsal bir halk değil, bir dinî topluluktur. Bu bakımdan, İsrail topraklarının onların nazarında pek önemi yoktu. Bu çerçevede Reformistler “Erets Yisrael” kavramını dualarından çıkardılar. Ancak daha sonraki süreçte bu görüşlerinden vazgeçtiler. İbadet düzenlerinde “Bizim ve nesillerimizin Tanrısı! İsrail'i ve içinde oturanları kutsamanı diliyoruz.” ifadeleriyle İsrail'e tekrar yer verdiler. Günümüzün Reformistleri artık açıkça Siyonist olduklarını, İsrail devletine ve onun güvenliğine tartışmasız taahhütlerinin bulunduğunu ilan etmektedirler. İsrail'in bir Yahudi devleti olması gerektiğini söylemekle birlikte Filistinli Araplarla iki kesimli barışı da savunmaktadırlar.⁴²

Reformist Yahudiliğin ilk yıllardaki yaklaşımına tepki göstererek ayrı bir yapılaşma içine giren Muhafazakâr Yahudiler ise ideolojilerini gerek halk gerek toprak olarak *tarihsel İsrail* üzerine bina ettiler. “İsrail'in geçmişine referansla hizmet etmek ve İsrail'in yeniden yapılanması ümidini muhafaza etmek” temel ilkeler arasında yer aldı. Önde gelen teologlardan Luis Finkelstein, yazılarında “İsrail” kavramına önemli bir yer ayırmış ve Yahudiler için merkezi rolü üzerinde durmuştur. Ona göre İsrail'in çocukları peygamberlerin nesli olduğundan kadim yüce devletlerine geri dönme potansiyeline her zaman sahiptirler.⁴³

40 Peleg, s. 243.

41 Juergensmeyer, s. 258.

42 <http://www.reformjudaism.org.uk/israel/> (erişim tarihi: 16.08.2017)

43 Louis Finkelstein, “*The Things That Unite Us*”, *Tradition and Change*, ed. Mordecai Waxman, The Burning Bush Press, New York, 1958, s. 321.

Geçmişte olduğu gibi bugün de Muhafazakâr Yahudiler için modern İsrail'in önemi başta gelmektedir. Muhafazakâr Yahudiler için İsrail, sadece Yahudi milletinin doğum yeri değil aynı zamanda nihai kaderidir. Temel ilkeler bildirgesi *Emet ve-Emunah*'da bu husus şu ifadelerle yer almıştır: *"İsrail sadece inancımızın doğduğu ve geliştiği bir Kutsal Toprak değil, aynı zamanda bugünüümüz ve geleceğimizde önemli rol oynayan bir yerdir. İsrail, tüm dünyadaki Yahudi insanların birliğinin sembolü, milyonlarca Yahudi'nin anavatanı ve Yahudi yaratıcılığının özel bir arenasıdır. Hep birlikte İsrail'e karşı sorumluluğumuz, tüm dünyadaki Yahudi toplumlarının (dinî) hayatlarının güçlendirilmesi ve Yahudi dinî hayatının zenginleştirilmesi zorunluluğudur."*⁴⁴

Muhafazakâr ibadet düzeninde, Ortodoks Yahudilerde olduğu gibi Siyon'un tekrar inşası taleplerini içeren günlük amida duasının tam metni muhafaza edilmiştir. İsrail toprakları Muhafazakâr rabbiler arasında büyük bir anlam ifade ettiğinden, İsrail'e göç (aliyah) eden ve oraya yerleşen birçok rabbi bulunmaktadır. Bu rabbiler, önemli bir misyon icra ettikleri düşüncesiyle manevî olarak tatmin olmaktadır. Diğer Muhafazakâr üyeler de zaman zaman İsrail'i ziyaret etmekte, eğitim için çocuklarını göndermekte ve İsrail'i maddi olarak desteklemektedirler. İsrail'in askerî, siyaset, bilim ve edebiyattaki başarıları onları gururlandırmaktadır.⁴⁵

Sonuç

Geleneksel değerlere kayıtsız kalan Reformistler de dâhil kutsal halk-kutsal toprak ülküsü Yahudi kimliğini belirleyen ve Yahudileri bir noktada birleştiren ortak ülküdür. Bu ülküde birleşen Yahudilere göre Erets Yisrael (İsrail ülkesi), İsrail halkının vazgeçilemez vatanıdır. İsrail'i yüceltmek ve onu asli değerine, misyonuna taşımak temel hedeftir. Ancak amacın gerçekleşmesinde önerilen yol ve metot anlayışında farklılıklar söz konusudur. Kimileri Mesihçi anlayış çerçevesinde bunun gerçekleşmesini savunurken modern Ortodokslar, Reformistler ve Muhafazakârlar bilim, sanat, edebiyat ve siyaset yoluyla İsrail'i yüceltme çabasındadırlar.

Yahudi olmayanların kutsal topraklarda varlığı konusunda da görüş farklılıkları vardır. Kimileri kutsal toprakların Yahudi olmayanlardan arındırılmasını savunurken, kimileri Yahudi otoritesini kabul etmek şartıyla İsrail ülkesinde yabancılara da yer olduğunu kabul eder. Kimileri hem ülkenin hem yönetimin paylaşılması yanlısıdır. Yeni tarihçiler de denilen Post-Siyonistler bu sonuncu kısma dâhildir. Ancak onlarda da İsrailci anlayış baskındır. Yani İsrail (Erets Yisrael), İsrail'in ülkesidir.

44 Emet Ve-Emunah: Statement of Principles of Conservative Judaism, s. 15. (Bu metin çevirisi İsmail Başaran'ın A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsünde danışmanlığında hazırlanan *Muhafazakar Yahudilik* isimli doktora tezinden alınmıştır.)

45 İsmail Başaran, *Muhafazakâr Yahudilik*, A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2017, Basılmamış doktora tezi, s. 92-96.

Kaynaklar

- Alkalai, Yehudah, “The Third Redemption”, The Zionist İdea, Editör: Arthur Hertzberg, New York 1959.
- Aran , Gidon, “Jewish Zionist Fundamentalism: The Block Of the Faithful in Israel (Gush Emunim)”, Fundamentalisms Observed, Editör: Martin E. Marty-R. Scott Appleby, USA 1996.
- Attias, Jean-Christopher- Benbassa , Esther, Paylaşılmayan Kutsal Topraklar ve İsrail, Fransızcadan çev: Nihal Önal, İletişim Yayınları, İstanbul 2002.
- Başaran, İsmail, Muhafazakâr Yahudilik, A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2017, basılmamış doktora tezi.
- Finkelstein, Louis, “*The Things That Unite Us*”, Tradition and Change, ed. Mordecai Waxman, The Burning Bush Press, New York 1958.
- Juergensmeyer , Mark, Yeni Soğuk Savaş, Çeviren: Adem Yalçın, Pınar Yayınları, İstanbul 2001.
- Kalischer, Zvi, “Seeking Zion”, The Zionist İdea, Editör: Arthur Hertzberg, New York 1959.
- Kaplan, Aryeh, The Handbook of Jewish Thought, Maznaim Publishing, Israel 1979.
- Kepel , Gilles, Tanrının İntikamı, çev: Selma Kırmızı, İletişim Yayınları, İstanbul 1992.
- Maimonides, Mishne Torah, kısaltarak İbranice’den İngilizce’ye çev: Philip Birnbaum, New York 1974.
- Nicault , Catherine, Kudüs 1850–1948, çev. Estreya Seval Vali, İletişim Yayınları, İstanbul 2001.
- Nyroos , Lari, “Religepolitics: Dissident Geopolitics And The Fundamentalism Of Hamas And Kach”, Geopolitics, Vol 6, Issue 3 (Winter2001)
- Ohana, David, “Kfar Etzion: The Community Of Memory And The Myth Of Return, Israel Studies, Summer2002, Vol. 7, Issue 2.
- Peleg , Samuel, “They Shoot Prime Ministers Too, Don’t They? Religious Violence In Israel: Premises, Dynamics, And Prospects”, Studies in Conflict & Terrorism, Jul-Sep97, Vol. 20 Issue 3.
- Salime Leyla Gürkan, Yahudilik, İsam, İstanbul 2008
- Shahak, İsrail- Mezvinsky , Norton, İsrail’de Yahudi Fundamentalizmi, çev: Mehmet Emin Dağ, Anka Yayınları, İstanbul 2002.
- Sidur Kol Yaakov, Çeviren: Liliane Zerbib, Gözlem Yayınları, İstanbul 2005.
- Yılmaz, Mehmet, MaFDaL Radikal Sağın İsrail Dış Politikasına Etkisi, Zaman Kitap yayınları, İstanbul 2003.